ורבותינו נמנו באושא. אית דגרסי אתרוג אחר חנטה בין למעשר בין לשביעית דסברי לה השתא כר"מ דלעיל (דף יד:) ולא כרבה דבהדיא מוכח בפ' לולב הגזול (סוכה דף מ.) דגרסינן אחר לקיטה וג' ממלוקת בדבר: **שתי בריכות ס"ד.** חסורי מיחסרא והכי קתני אתרוג אחר לקיטתו למעשר ואחר חנטה לשביעית ורבותינו נמנו באושא (ו) אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית איתמר רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית לעולם ששית כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו בזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל ת"ר אילו שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה אחר ט"ו בשבט מתעשר לשנה הבאה אמר רבי נחמיה בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה שתי בריכות ס"ד אלא אימא כעין שתי בריכות אבל אילן העושה בריכה אחת כגון דקלים וזיתים וחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה אמר רבי יוחנן נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן (ז) בנות ד שוח שביעית שלהן שניה מפני שעושות לשלש השנים אישתיק א"ל ר' אבא הכהן לרבי יוסי הכהן אמאי אישתיק לימא ליה אמינא לך אנא רבי נחמיה ואת אמרת לי רבנן משום דא"ל שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה ולימא ליה קאמינא לך נהגו ואת אמרת לי איסורא דא"ל במקום איסורא כי נהגו שבקינן (ליה) ולימא ליה כי אמינא לך אנא ה מעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאורייתא אלא אמר רבי אבא הכהן תמיהני אם השיבה ריש לקיש לתשובה זו אם השיבה הא אותבה אלא אימא אם קיבלה רבי יוחנן אם לא קיבלה:

מתני'

נגנון הדקלים והזיתים. בתמנס נקט זיתים דמולה בהו ת"ק דתנאה פירותיו קודם ט"ו בשבט ולא אחר חנטה: **נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה.** לאו דוקא נקט חרוביס דהוא הדין דקליס וזיתים וכל אילנות (ח) העשויות בריכה אחת בשנה מדפריך ליה ריש לקיש מבנות שוח ולא"ת והא בנות שוח מפרש בפרק כילד מברכין (ברכות דף מ.): תאיני חיורתא ובריש כלל גדול (שבת דף סח. וסס) אמרינן לקיטתו כאחד למעוטי תאנה ואע"פ שיש לחלק בין סתם תאנים לתאיני חיורתא הא בפ"ק דפאה (מ"ה) משיב אילנות שלקיטתן כאחד ולא חשיב בנות שוח ושמא תנא ושייר: **בנות** שוח. בפרק כילד מברכין (ברכות דף מ.) אמר רבה בר בר חנה תאיני חיורתא ופרי גרוע הוא כדמשמע בריש מסכת דמאי דלא נתאדו עליהם עמי הארץ דתנן הקלין שבדמאי השיתין הריימין והעוזרדין ובנות שוח וכן משמע בפ"ק דע"ז (דף יד. וסס) דאמרינן גבי שביעית הוסיפו עליהן מוכססין ובנות שוח אבל מעיקרא לא נהגו בהם שביעית שלא היה חשוב בעיניהם א וקשיא דבפ"ק דשבועות (דף יב: וסס) משמע שהוא פרי חשוב גבי מותרות קין למזבח כבנות ו (שבע) ולאדם כל שאוכלין אותו בקיבוה סעודה והייט בנות שוח דאמרינן בברא"שית רבה גבי עץ שאכל אדם הראשון דקרו ליה בנות שוח לפי שגרמו שוחה לאדם ואיכא דקרו ליה בנות שבע לפי שגרמו שבעת ימי אבילות ובפרק הרבעה נדרים (נדרים מ.) גבי נודר מן הכלכלה והיו בהן בנות ו (שבע) ואמר אלו הייתי יודע שבנות (ט) ו (שבע) בתוכה משמע נמי דפרי טוב הוא ורבי יוחנן דפטר בירושלמי בריש דמאי אפילו בודאי ודמאי דמתניתין לאו דוקא לפי שרוב מיינן (י) אינם בחין אלא מן ההפקר הוה מלינו למימר דפרי הוא הגדל בעיברים שהוא מקום הפקר ופטור מן המעשר אע"פ שהוא טוב כעין אגוזים קטנים שלנו וכגון ערמונים והא דלא נהגו בהם שביעית מעיקרא לאו משום גרועותא הוא אלא משום דעושות בשלש שנים כדאמרינן בהו והוו סברי דלא חזליון בהו בתר חנטה (יא) אלא בתר לקיטה כיון דעיקרן אינם נגמרין בשנה אחוונטים בה אבל ברים דומלי ופטרי בדמאי לפי שלא נחשדו משמע משום גרועותא הוא ושיטתיה דהש"ס כוותיה בפ' כ"מ (ברכות מ:) דאמרינן דמאי הוא דלא בעי עשורי הא ודאי בעי עשורי ועוד קשיא דהתם דשלשה מיני תאנים הן שחורות ולבנות הן סתם תאנים ובנות שוח הם תאנים רעות כגון הנך דדמאי ובפ"ק דע"ז וקראום בנות שוח לפי שמולין הקלקלה במקולקל ב אבל בנות שבע דשבועות ונדרים הן (יב) משובחות שגרמו שבעת ימי אבילות ומסתמא מן הטובות אבל שנאמר בהו הגדל בעיברים שהוא מקום הפקר ופטור מן המעשר אע"פ שהוא טוב כעין אגוזים קטנים שלנו וכגון ערמונים והא דלא נהגו ביה שביעית מעיקרא לאו משום גרועותא הוא אלא משום דעושות בשלש שנים כדאמרינן בהו והוו סברי דלא חזליון בהו בתר חנטה (יב) אלא בתר לקיטה כיון דעיקרן אינם נגמרין בשנה אחוונטים בה אבל ברים דומלי ופטרי בדמאי לפי שלא נחשדו משמע משום גרועותא הוא ושיטתיה דהש"ס כוותיה בפ' כ"מ (ברכות מ:) דאמרינן דמאי הוא דלא בעי עשורי הא ודאי בעי עשורי ועוד קשיא דהתם דשלשה מיני תאנים הן שחורות ולבנות הן סתם תאנים ובנות שוח הם תאנים רעות כגון הנך דדמאי ובפ"ק דע"ז וקראום בנות שוח לפי שמולין הקלקלה במקולקל ב אבל בנות שבע דשבועות ונדרים הן (יב) משובחות שגרמו שבעת ימי אבילות ומסתמא מן הטובות אבל שנאמר בהו הגדל בעיברים (בכלאים ג) ונמחל הענ להסכיל ולא דגרסי בפ"ק דע"ז מוכססין בנות שוח בלא וי"ו שהוא פרי אחד שכך שמו ג כדמוכח בפ"ק דבכורות ד (דף ח. וסס) דאמרי' הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס לשלש שנים וכנגדו באילנות בנות שוח נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מלינו חבר ויש אומרים כנגדו (יג) מוכססין בנות שוח ופי' שם בקונטרס מוכססין שני (יד) בנות שוח ולא בנות שוח ממש ועוד י"ל דמשבעת נטיעת האילן של בנות שוח אין טוען פירות עד שבע שנים ואחרי לה גבי נחש וכי האי גוונא קאמר התם אפעה לשבעים שנה וכנגדו באילן חרוב וחרוב זה משבעת נטיעתו עד שבעת גמר פירותיו שבעים שנה אבל גבי זאב ואחרי דלשלש שנים הייטו משבעת חיטתו עד גמר דאמרינן לכולהו הכא: **שבקת** רבנן ועבדת כרבי נחמיה. עדיפא מיניה הוה ליה לאקשויי דרבי יוחנן אית ליה (יד) הלכה כסתם משנה: **משום דאמר** ליה שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה. נראה לי כך פי' לכן לא ס"ל הכי כדקאמרת דאי הוה א"ל הכי הוה משיב לו ריש לקיש וכי שבקינן רבנן ונעביד כרבי נחמיה דאמר אמרת כרבי נחמיה קאמינא לך: **וכי** נהגו שבקינן להו. בתמיה דלשון נהגו משמע בפרק בתרא דתענית (דף כו:) דאי עביד לא מהדרינא והכא כיון דאיכא אסורא דהלכה כרבנן אית לן לאהדורי ה וריש ערבי פסחים (דף קנ.) גבי הא דאמר רבי יוחנן נהגו העם כב"ה ואלינא דרבי יהודה משמע קצת דלכתחילה עבדי הכי מדבריך רבא אבשמים בריש והדר אמאור ובכל ענין מתיישב כאן ומכאן סותרים מה שפירש רש"י בפ"ק דפסחים (דף ג:) אסורים בעשיית מלאכה במקום שנהגו לכיון דתני אסורין לא תלינן במנהגו [וע"ע תוספות ברכות נב: ד"ה נהגו ותוס' פסחים קנ. ד"ה ואמר]: נפקא

חסורי מיחסרא והכי קתני אתרוג אחר לקיטתו למעשר ואחר חנטה לשביעית ורבותינו נמנו באושא (ו) אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית איתמר רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית לעולם ששית כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו בזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל ת"ר אילו שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה אחר ט"ו בשבט מתעשר לשנה הבאה אמר רבי נחמיה בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה שתי בריכות ס"ד אלא אימא כעין שתי בריכות אבל אילן העושה בריכה אחת כגון דקלים וזיתים וחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה אמר רבי יוחנן נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן (ז) בנות ד שוח שביעית שלהן שניה מפני שעושות לשלש השנים אישתיק א"ל ר' אבא הכהן לרבי יוסי הכהן אמאי אישתיק לימא ליה אמינא לך אנא רבי נחמיה ואת אמרת לי רבנן משום דא"ל שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה ולימא ליה קאמינא לך נהגו ואת אמרת לי איסורא דא"ל במקום איסורא כי נהגו שבקינן (ליה) ולימא ליה כי אמינא לך אנא ה מעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאורייתא אלא אמר רבי אבא הכהן תמיהני אם השיבה ריש לקיש לתשובה זו אם השיבה הא אותבה אלא אימא אם קיבלה רבי יוחנן אם לא קיבלה:

מתני'

נגנון הדקלים והזיתים. בתמנס נקט זיתים דמולה בהו ת"ק דתנאה פירותיו קודם ט"ו בשבט ולא אחר חנטה: **נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה.** לאו דוקא נקט חרוביס דהוא הדין דקליס וזיתים וכל אילנות (ח) העשויות בריכה אחת בשנה מדפריך ליה ריש לקיש מבנות שוח ולא"ת והא בנות שוח מפרש בפרק כילד מברכין (ברכות דף מ.): תאיני חיורתא ובריש כלל גדול (שבת דף סח. וסס) אמרינן לקיטתו כאחד למעוטי תאנה ואע"פ שיש לחלק בין סתם תאנים לתאיני חיורתא הא בפ"ק דפאה (מ"ה) משיב אילנות שלקיטתן כאחד ולא חשיב בנות שוח ושמא תנא ושייר: **בנות** שוח. בפרק כילד מברכין (ברכות דף מ.) אמר רבה בר בר חנה תאיני חיורתא ופרי גרוע הוא כדמשמע בריש מסכת דמאי דלא נתאדו עליהם עמי הארץ דתנן הקלין שבדמאי השיתין הריימין והעוזרדין ובנות שוח וכן משמע בפ"ק דע"ז (דף יד. וסס) דאמרינן גבי שביעית הוסיפו עליהן מוכססין ובנות שוח אבל מעיקרא לא נהגו בהם שביעית שלא היה חשוב בעיניהם א וקשיא דבפ"ק דשבועות (דף יב: וסס) משמע שהוא פרי חשוב גבי מותרות קין למזבח כבנות ו (שבע) ולאדם כל שאוכלין אותו בקיבוה סעודה והייט בנות שוח דאמרינן בברא"שית רבה גבי עץ שאכל אדם הראשון דקרו ליה בנות שוח לפי שגרמו שוחה לאדם ואיכא דקרו ליה בנות שבע לפי שגרמו שבעת ימי אבילות ובפרק הרבעה נדרים (נדרים מ.) גבי נודר מן הכלכלה והיו בהן בנות ו (שבע) ואמר אלו הייתי יודע שבנות (ט) ו (שבע) בתוכה משמע נמי דפרי טוב הוא ורבי יוחנן דפטר בירושלמי בריש דמאי אפילו בודאי ודמאי דמתניתין לאו דוקא לפי שרוב מיינן (י) אינם בחין אלא מן ההפקר הוה מלינו למימר דפרי הוא הגדל בעיברים שהוא מקום הפקר ופטור מן המעשר אע"פ שהוא טוב כעין אגוזים קטנים שלנו וכגון ערמונים והא דלא נהגו ביה שביעית מעיקרא לאו משום גרועותא הוא אלא משום דעושות בשלש שנים כדאמרינן בהו והוו סברי דלא חזליון בהו בתר חנטה (יא) אלא בתר לקיטה כיון דעיקרן אינם נגמרין בשנה אחוונטים בה אבל ברים דומלי ופטרי בדמאי לפי שלא נחשדו משמע משום גרועותא הוא ושיטתיה דהש"ס כוותיה בפ' כ"מ (ברכות מ:) דאמרינן דמאי הוא דלא בעי עשורי הא ודאי בעי עשורי ועוד קשיא דהתם דשלשה מיני תאנים הן שחורות ולבנות הן סתם תאנים ובנות שוח הם תאנים רעות כגון הנך דדמאי ובפ"ק דע"ז וקראום בנות שוח לפי שמולין הקלקלה במקולקל ב אבל בנות שבע דשבועות ונדרים הן (יב) משובחות שגרמו שבעת ימי אבילות ומסתמא מן הטובות אבל שנאמר בהו הגדל בעיברים (בכלאים ג) ונמחל הענ להסכיל ולא דגרסי בפ"ק דע"ז מוכססין בנות שוח בלא וי"ו שהוא פרי אחד שכך שמו ג כדמוכח בפ"ק דבכורות ד (דף ח. וסס) דאמרי' הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס לשלש שנים וכנגדו באילנות בנות שוח נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מלינו חבר ויש אומרים כנגדו (יג) מוכססין בנות שוח ופי' שם בקונטרס מוכססין שני (יד) בנות שוח ולא בנות שוח ממש ועוד י"ל דמשבעת נטיעת האילן של בנות שוח אין טוען פירות עד שבע שנים ואחרי לה גבי נחש וכי האי גוונא קאמר התם אפעה לשבעים שנה וכנגדו באילן חרוב וחרוב זה משבעת נטיעתו עד שבעת גמר פירותיו שבעים שנה אבל גבי זאב ואחרי דלשלש שנים הייטו משבעת חיטתו עד גמר דאמרינן לכולהו הכא: **שבקת** רבנן ועבדת כרבי נחמיה. עדיפא מיניה הוה ליה לאקשויי דרבי יוחנן אית ליה (יד) הלכה כסתם משנה: **משום דאמר** ליה שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה. נראה לי כך פי' לכן לא ס"ל הכי כדקאמרת דאי הוה א"ל הכי הוה משיב לו ריש לקיש וכי שבקינן רבנן ונעביד כרבי נחמיה דאמר אמרת כרבי נחמיה קאמינא לך: **וכי** נהגו שבקינן להו. בתמיה דלשון נהגו משמע בפרק בתרא דתענית (דף כו:) דאי עביד לא מהדרינא והכא כיון דאיכא אסורא דהלכה כרבנן אית לן לאהדורי ה וריש ערבי פסחים (דף קנ.) גבי הא דאמר רבי יוחנן נהגו העם כב"ה ואלינא דרבי יהודה משמע קצת דלכתחילה עבדי הכי מדבריך רבא אבשמים בריש והדר אמאור ובכל ענין מתיישב כאן ומכאן סותרים מה שפירש רש"י בפ"ק דפסחים (דף ג:) אסורים בעשיית מלאכה במקום שנהגו לכיון דתני אסורין לא תלינן במנהגו [וע"ע תוספות ברכות נב: ד"ה נהגו ותוס' פסחים קנ. ד"ה ואמר]: נפקא

פא א מיי' פ"א מהל' מ"ש הל' ו ופ"ד מהל' שמיטין הלכה יב טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף קטן:
פב ב מיי' פ"א מהל' מ"ש הלכה ג טוש"ע שם סעיף קטן:
פג ג מיי' שם הלכה ג:
פד ד מיי' פ"ד מהל' שמיטין הלכה טז:
ה [מיי' פ"א מהלכות מעשר הלכה ג]:

רבינו חננאל

תנו רבנן אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשרים לשנה שעברה, ושחנטו אחר ט"ו בשבט מתעשרים לשנה (שעברה) הבאה. א"ר נחמיה במה דברים אמורים באילן העושה כעין שתי בריכות בשנה. פירוש שתי בריכות, דיופרין אילן שטוענין ן"א: שטוענן] שתי פירות בשנה, כגון תאנה שעושה פירות בקיץ ובחורף. אבל אילן העושה בריכה אחת, כגון הדקלין והזיתין והחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה. וקיימא לן כרב המנונא, דר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש קיימי (א"ר יוחנן) כוותיה. ב) אמר ר' יוחנן נהגו העם בחרובין כר' נחמיה. אע"ג דחנטו קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה. איתיביה ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן, הא דתנן בשביעית תחילת פרק חמישי, בנות שוח שביעית שלהן שנייה שעושות לשלש שנים, על שם שעשו בשביעית יהו שביעית. כלומר, הנה בנות שוח שחנטו קודם ט"ו בשבט, וחזונטין עוד אחר ט"ו בשבט בכל (השנה) שנה ושנה, ומה שחנטו בשנת השמיטה אחר ט"ו בשבט, נוהגין בהן דין שביעית בשנה השנייה של שבוע, שמתאחרין בנות שוח הללו באילן ג' שנים. אבל מה שחנטו קודם ט"ו בשבט בשביעית, מן הששית הן חשובין, ומותרין בשנה הראשונה של שבוע. הנה בנות שוח אינם כגון שתי בריכות בשנה, לפי שאין עושין אלא בריכה אחת בכל שנה ושנה. הנה מה שחנטו קודם ט"ו בשבט חשובין משנה ששית, ושחנטו אחר ט"ו בשבט חשובין משנה השביעית, ומתבערין בשנה השניה של שבוע שהיא שנה שלישית לחנטתן. והיאך א"ר יוחנן כי החרובין מפני שעושין בריכה אחת בשנה, בין מה שחנטו קודם ט"ו בין אחר כך מתעשרין לשנה הבאה. אשתיק כולי'. ירושלמי: אמר ר' אבא בר כהנא ותמיהני איך מוחיב ר' שמעון בן לקיש ומקבל ר' יוחנן מיניה, ושתיק ליה, ויתיבהיה אנא אמינא חרובין ואת אמרת בנות שוח, אנא אמינא מנהג ואת אמרת הלכה, אנא אמינא ר' נחמיה ואת אמרת רבנן. פירוש בנות שוח הללו תאנים לבנות הן כדאמרינן בענין דברים האסורים למכור לנכרים, בנות שוח בפטוטרותיהן, ואמרי' בגמרא אמר רבה בר בר חנה תאני חיוורתא. והן בנות שוח וכבנות שבע ובלוקסין כולן מיני תאנים. וכבר פירשנום במס' ע"ז. וכן דרך בנות שוח הללו שחונטין בשנה הראשונה הן פנין ובשנייה בוחל ובשלישית נגמרין והן צמל. ובכל שנה הן חונטין וכך סידורן, מה שחונטין בשנה הראשונה של שבוע נגמרין בשלישית. ומה שחנטו בשנייה נגמרין ברביעית. ומה שחנטו בשלישית נגמרין בחמישית. ונוהגין בהן מעשר עני, דקיימ אילן בתר חנטה, ואילו שנגמרו בחמישית, בשלישית חנטו, לפיכך הן פירות שלישית. ושחנטו ברביעית נגמרין בששית. ושחנטו בחמישית שנגמרין בשנה של שמטה מותרין הן, כי פירות חמישית הן. ושחנטו בששית

ו) מלות "וקיימ"ל כר"ש דר"ו וכאב"ל קיימינן כותיה" שייכים למעלה בכאלו העמוד וכמו ל"ל ר' יוחנן נהגו. ב) בירושלמי שם בפ"ה דשביעית סוף הלכה ו' וכן מתוספתא שם רפ"ד אותה הן עושות לשמי שנים.

הגהות הב"ח

(א) גמ' וכבותינו נמנו באושא וגמרו אחר לקיטתו: (ב) תוס' ד"ה בנות שוח כו' שבנות שבע כמוכה לא הייתי נודר משמע ממי דמיני: (ג) בא"ד לפי שרוב מינין הללו אינם בחין: (ד) בא"ד דשבועות ודנדרים הן הטובו' שגרמו:

מוסף תוספות

א. דלא חזו לאכילה כ"כ. תוס' שבועות יב: ד"ה כמות. ב. אע"פ שהתם לא אכל אדם כי אם מן הטובות. תוס' ע"ז יד. ד"ה בנות. ג. והוא גרוע ואינו אותו ששמו בנות שוח גרידא. תוס' שבועות יב: שם ד. דשנים הם. שם. ה. אף על פי שאמרו מנהג מבטל הלכה לא אמרו אלא במקום שהלכה מקולה ומנהג מחמיר או שהמנהג מיקל אלא שאין בדבר איסור הא אם היה המנהג בא להקל במקום איסור מיהא אין שומעין לו. מאירי.

רבינו חננאל (המשך)

נגמרו בשמונית ונוהגין בהן מעשר עני. ושחנטו בשנת השמטה בשביעית, נגמרין בשנה התשיעית שהיא שניה של שבוע שהנכנסת. ונוהגין בהן דין שביעית ומתבערין, כי בשביעית היתה חניטתן. וכך דרך סידורן לעולם. כל הפירות של בנות שוח שחונטין בשביעית נוהגין בהן דין שביעית בשנה השניה של שבוע והיא שנת גמירת הפרי הנחנט בשביעית עצמה. נמצאו בכל שנה ג' מיני פירות בזה האילן, מקצתן צמל, והן שחנטו מקודם לכן בשנתים. ומקצתן בוחל, והן שחנטו מראשתקר. ומקצתן פגין והן בזו השנה. וכענין שפירשנו הן מפורשין בתלמוד ארץ ישראל בגמרא דהא מתניתא, מהו בנות שוח פיטיריאה. פי' פיטיריאה בלשון יון. ואמרו מין תאנים כאשר אמרנו. מה בכל שנה הן עושות או אחת לשלש שנים, ופירשו בכל שנה עושות אלא אין פירותיהן נגמרין אלא עד ג' שנים. כיצד יודע, איך יודעות פירות של כל שנה ושנה. ר' יונה אומר קושרין [ל"א: קושרין] בחוט, פי' אלו בחוט לבן ואלו בחוט אדום ואלו בחוט שחור. תני שמ'[ואל] תוחב בהן

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

מתני' ארבעה פרקים. בשנה העולם נידון כו': לבני מרון. מפרש בגמ' [יח.]: שנאמר היולר יחד לבם וגו'. בגמ' [שם] מפרש ליה: **גמ' אילימא הא תבואה דקיימא.** השתא במחובר ומוכנת לקלוט: **הרפתקי.** מקלות: **דעדו עלה.** שעברו עליה: **דמודרעא.** שעתיד לזרוע במרחשון הבא: **דחד דינא.** פעם אחת: **קרי.** כגון ברד או שדפון (ג): **נידונים לשעבר.** קודם שזרעה בקיום. וכן לשון משנה במסכת נדרים (דף ס.) קונס יין שאיני טועם חדש זה אסור בכל החדש כולו ור"ח להבא הוא ר"ח שעבר עתה בקרוב. ומשום דקרי לההוא אשתקד שעבר קרי להאי לקמייה להבא: (ד) **פרי דיני מיפדנא.** קודם זריעתה וסמוך לקציר: **כי חזי איניש דמגלח וזרעא אפלא.** חטה וכוסמת שזרעין במרחשון אינן ממהרין להתבשל: **ניקדים וניזרע הרפא.** השעורה ממהרת להתבשל וזורעים אותה בשבט ואדר כיון דאפלא מגלח שמע מינה לגוופה נידון בפסח שעבר לפיכך ימהר לזרוע (ה) בזריעה אינה: **דעד דמטי למידייניה.** בפסח הבא: **קדים אניה.** וגדל קצת ואינו ממהר שוב להתקלקל: **וכי קאני מפגיעיה.** ארבעה פרקים לגזר דין (ו): **קשיא אדם.** דתני מתני' בר"ה וכדי יהודה ביוה"כ אמר: **וכי קאני מפגיעיה.** ארבעה פרקים: **אפאיליה דין.** אבל לגזר (ז) דין לאדם ביוה"כ: **אגן הכי קאמרינן.** הכי קשיא לן: **ברכי נפן מ"ע לא אמר.** משום דקסבר בחינה אין זה דין אלא בודק במעשיו הלכך בדידיה נמי מיקשי לך פקידה עיוני בעלמא הוא: **אקלירי ואמריעי.** מפרש במסכת נדרים (דף מט.): קצירי חוליס מריעי מ"ח שהן תשושי כח: **רבי יוסי.** דאמר אדם נידון בכל יום ויתפלל שידונו אותו לזכות ולא יקנסוהו מיתה דאי כרבנן דאמרי אין נידון אלא בר"ה הרי כבר נקנסה עליו: **שפפסח זמן תבואה הוא.** זמן שהתבואה נידונת בו: **שפי הלחם.** ילו על פירות האילן שהן מתירין להביא נכורים שאין מביאין נכורים קודם לעצרת הכתיב (שמות לד) בכורי קציר חטים. ואני שמעתי דרבי יהודה לגעמיה הא אזלא כמאן דאמר בסנהדרין (דף ע.) עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה: כדי

מתני' בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה [6]בעצרת על פירות האילן [8]בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר [1]היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם [2-3]ובחג נידונין על המים: **גמ'** הי תבואה אילימא הא תבואה דקיימא כל הני הרפתקי דעדו עלה אימת איתדון אלא תבואה דמודרעא למימרא דחד דינא מתדנא והתניא תבואה שאירע בה [4]קרי או אונס קודם הפסח נידונית לשעבר לאחר הפסח נידונית להבא אדם שאירע בו קרי או אונס קודם יוה"כ נידון לשעבר לאחר יוה"כ נידון להבא אמר רבא ש"מ תרי דיני מתדנא (ח) אמר אביי הלכך כי חזי אינש דמצלח זרעא אפלא ליקדים וליזרע חרפא דעד דמטי למדייניה קדים סליק מני מתני' לא ר"מ ולא ר' יהודה ולא ר' יוסי ולא ר' נתן דתניא [7]הכל נידונים בר"ה וגזר דין שלהם נחתם ביוה"כ דברי ר"מ ר' יהודה אומר הכל נידונין בר"ה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג נידונין על המים ואדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ ר' יוסי אומר אדם נידון בכל יום שנאמר [2]ותפקדנו לבקרים רבי נתן אומר אדם נידון בכל שעה שנא' [2]לרגעים תבחננו וכי תימא לעולם ר' יהודה היא וכי קתני מתניתין אגזר דין אי הכי קשיא אדם אמר רבא האי תנא דבי ר' ישמעאל היא דתנא דבי ר' ישמעאל בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג נידונין על המים ואדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ וכי קתני מתני' אתחלת דין אמר רב חסדא מ"ט דר' יוסי כדקאמר טעמיה ותפקדנו לבקרים אגן הכי קאמרינן מ"ט לא אמר כר' נתן בחינה עיוני בעלמא היא פקידה נמי עיוני בעלמא היא אלא א"ר חסדא טעמיה דר' יוסי מהכא [3]לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו וא"ר חסדא [9]מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין שנאמר לעשות משפט עבדו [10] ומשפט עמו ישראל מ"ט איבעית אימא לאו אורח ארעא למיתב מלכא אבראי ואיבעית אימא מקמי דליפוש חרון אף א"ר יוסף [11]כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי כמאן כר' יוסי ואיבעית אימא לעולם כרבנן וכדר' יצחק דא"ר יצחק [12]יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין תניא א"ר יהודה משום ר"ע [13]מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג [14] אמר הקדוש ברוך הוא נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה [15]ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר אמר רבי אבהו [16]למה תוקעין בשופר של איל אמר הקדוש ברוך הוא תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני [17](ואמר) רבי יצחק [18] למה תוקעין בר"ה למה תוקעין רחמנא אמר תקעו אלא למה מריעין מריעין רחמנא אמר זכרון תרועה [19]אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין

בפסח על התבואה. בפ' מי שמתו (ברכות דף יח.): גבי חסיד שהקיטתו אשתו ערב ר"ה משמע דבר"ה שמע שתי רוחות שמספרין זו את זו ששמעו מאחורי הסרגוד שכל הזורע בריבעה לאשונה ברד מלקה אותו [1] ושמע בשמים בר"ה היו מזכירים דין הנגזר בפסחא [2] אי נמי כר' יהודה דאמר הכל נידונים בר"ה וגזר דין בפסח על התבואה: **שאירע** בה קרי. מקרה לשון אולי יקרה (במדבר כג) אי נמי לשון קושי כמו אם תלכו עמי בקרי (ויקרא כו):

כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמרעי כרבי יוסי. ולא"ת לרבנן נמי מי לא מצלינן רפאנו וברכת השנים [3] ועוד [4] רבי יהודה דאמר הכא אדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ הא אמר [5] בפ"ק דשבת (דף יב:) הנכנס לבקר החולה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל [6] ואומר ר"ת דשלא יחלה ולאי לא מצלינן אלא לר' יוסי אבל שיתרפא מצלינן אליבא דכולי עלמא דאמתי יחלו נגזר אתי דתרפאו לא נגזר ואמר ביש הנודר מן המבושל (נדרים דף מט.) אהך דרב יוסף קצירי קצירי ממש מריעי רבנן [7] והשתא מצלינן אקצירי שיתרפאו [8] ואמריעי היינו רבנן שלא יחלו [9] ומה שמתפללין ברכת השנים היינו כדלקמן בפרקין (דף יח:) שאם פסקו גשמים מועטין שיורידם המקום בזמנן [10] ועוד י"ל [11] דתפלה דרביס שאני דגזר דינם נקרע כדלקמן (שם) והיינו דשבת דר' יהודה נמי יש ליישב כהאי גוונא דדמיא לרבים דהוה מצלי בהדיה על כל חולים:

בשופר של איל. בפרק לאוהו נ"ד (לקמן דף כו.) תנן דרבי יוסי מכשיר אף בשל פרה אבל קיימא לן כרבי יהודה דתוקעין בשל איל פשוט כדפסקינן התם בגמרא [12] (דף כו:):

ותוקעים

פה א מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ג:
ב נמוק"ע מ"ש סימן תרסד סעיף ג):
פו ג סמג עשין מב טור"ש סי' תקפו:
פז ד סמג שם טור"ש סי' תקפ:

רבינו חננאל

מתני' בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה. פירוש הרפתקי, כגון רוחות ברקים וגשמין וכיוצא בהן שעברו עליה, מתי אתדין. למימר' דתבואה חד דינא מיתתנא, והתניא תבואה שאירע בה קרי או אונס קודם הפסח נידונית לשעבר כולי'. אמר רבא ש"מ תרי דיני מיתתנא. מני מתניתין. דאוקימנא כתנא דבי שמואל דתני בד' פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג על המים. ואדם בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים, וכי קתני מתני' אתחילת דין. אמר רב יוסף כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי, כל יומא, כר' יוסי, דאמר אדם נידון בכל יום. איבעית אימא לעולם כרבנן וכר' יצחק דאמר יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין. ירושלמי מילתא דרב אמ' [נ"א: דאמר] הכל נידונין בראש שנה וגזר דין הכל נחתם בראש שנה, דתני בתקיעתא דבי רב זה היום תחלת מעשיך (כול') זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב איזו לשלום איזו לרעב איזו לשובע וברירת בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות. ודלא כר' יוסי דאמר אדם נידון בכל שעה שנאמר [והתפקדנו לבקרים] לרגעים תבחננו. ותפקדנו לבקרים, זו פרנסה. לרגעים תבחננו, זו אכילה. תניא ר' יהודה אומר משום ר' עקיבא, אמר הקב"ה הפסח הוא זמן תבואה, הביאו לפני העומר כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, וכן שתי הלחם בעצרת שהוא זמן פירות האילן, וכן ניסוך המים בחג כדי שיתברכו גשמי שנה. וכן בראש שנה אמרו מלכיות שתקבלו מלכותי עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני בטובה, ובמה בשופר. וא"ר אבהו בשופר, כדי שתזכו אתם וכדי שאזכור לכם עקידת יצחק, [ו]מעלה עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני. א"ר יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין

תורה אור השלם

1. הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם:
תהלים לג טו
2. וּתְפָקְדֵנוּ לִבְקָרִים לְרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ:
איוב ז יח
3. וַיְהִי דְּבָרֵי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לְפָנֵי יְיָ קְרֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ:
מלכים א ח נט

הגהות הב"ח

(א) גמ' מתדנא שתא אמר:
(ב) שם עבדו והדר ומשפט:
(ג) רש"י ד"ה קרי וכו' שדפון או אונס ע"י אדם כגון החילות הס"ד:
(ד) ד"ה להבא כו' להבא הס"ד ומ"ש מה"ד ומתר"ץ רבא ש"מ תרי דיני מיתתנא שתא אמתני' קאי קודם זריעתה: (ה) ד"ה ליקדים וכו' מיהר לזרוע ברביעה שיש הס"ד: (ו) ד"ה קדים וכו' להתקלקל הס"ד ואח"כ מה"ד וכי קתני וכו' אגזר דין קתני דנידון משנע תחלת דין וגזר דין הוא סוף דין הס"ד: (ז) תוס' ד"ה כמאן וכו' וכרכת השנים ועוד הא ר' יהודה: (ח) בא"ד מצלינן אקצירי שיתרפאו. נ"ב פי' לדברי הכל: (ט) בא"ד שלא יחלו. נ"ב פי' לר' יוסי:

מוסף רש"י

מלך וצבור. כשהקב"ה דן אותם (ר"ה ח:). מלך נכנס תחלה. לפני הקב"ה לדין (ע"ז ב:). משפט עבדו. שלמה המלך (שם). מקמי דליפוש חרון אף. של הקב"ה מפני שפני צפון, שמא תם ונלוס יפרע מן המלך כל מורחנו מפני החרון (שם). כמאן מצלינן. דיופא מולי עמו ישראל (נדרים שם:). ובמה בשופר. ושופרות, שתעלה תפלתכם בתרועה לפני (סדור רש"י סי' קס בשם תוספתא).

מוסף תוספות

א. אלמא דין התבואה בתשרי הוא. ריטב"ם. ב. ולפ"ז ניחא מה שאומרים בתפלת ראש השנה ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב איזו לשלום איזו לרעב איזו לשבע כלומר שמזכירין אותו בראש השנה והיינו יאמר. תוס' הרא"ש. ג. והלא אנשי כנסת הגדולה תקנו רפאינו וברכת השנים. עסס. ד. ולדידיה הוי תפלה לבטלה שהרי כבר נגזרה מר"ה אם ימות אם יחיה. תוס' יומא. ה. מרוב גרסתם חלשי. פי' הרא"ש נדים מט: ו. מצלינן אקצירי שיתרפאו לכולי עלמא ואמריעי דהיינו רבנן שלא יחלו היינו כר' יוסי. עסס ועי' תוספות סנ"ע. ז. דפעמים שנגזר בר"ה במים מרעטים ואם הטיבו ישראל משעשתם הקב"ה מביאם לנו בעתם ויספיקו ופעמים דנגזר גזירה להיות השנה גשמים מרובים ואם ח"ו יקלקלו מעשיהם יבואו שלא בעתם ויע"ז אנו מתפללין שיביאם הקב"ה בעתם. תוס' יומא. ח. [וא"ה] דקאמר תלמודא כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי היינו תפלה דיחיד דאינו קורע גזר הדין אבל ברכת חולים וברכת השנים שהן תפלה דרבים ודאי היא נשמעת. עסס. ט. למצוה מן המובחר קאמר הא לעכובא תנן לקמן (כו.). כל השופרות כשרין חוץ משל פרה. כסנ"ע. וה"א דמהדרינן אמר הקדוש ברוך הוא, אף על גב דאינו אלא מנהג, מ"מ הרי הבטיח הקדוש ברוך הוא לאברהם שכל זמן שמחזיקין בדרכיו ועושין המצוה בחיבה שיזכור להם עקידתו שנאמר בהר ה' יראה, ומשום הכי אפשר לומר אמר הקדוש ברוך הוא תקעו לפני בשופר של איל שאתם מחבבין מצוה בו זכר לעקידת יצחק והולכין בדרכיו מעלה אני עליכם כאילו אמרתי לכם לעקוד עצמכם לפני ועשיתם, מפי מורי. ריטב"ם.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

ותוקעים ומריעין בשהן עומדין. תימה הא קעבר משום בל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו דלא עבר[א] הא אמרינן בסוף ראוהו בברכה כהנים לאין מוסיף ברכה אחת משלו משום דלא עבר עליה זימניה כיון דאיתו מתרמי ליה בצורא אחרינא הדר מברך להו ה"ג אי מתרמי ליה בצורא הדר תקע להו וי"ל דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך ומוחזר ומברך אותו בצור עצמו או נוטל לולב ומחזר ונוטל וכן תוקע ומחזר ומוקע וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף[ב]: **כדי לערבב את השטן.** פירש בערוך[ג] [כדאיתא] בירושל' בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומטא שמיה דמלך המשיח בלשון יון כל מי שיבא לעולם הבא שהוא קיים לעולם. ע' תוס' מיס ריש פ' י"ח דסנהדרין:

מוסף רש"י

ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם. שעל ידיהן מפספסין למעלה ממעשיו לומר בוטח זה מזכיותיו, נגלה מה הם (ברכות נה:). **קיר נטוי.** מקום סכנה (שם). **מורסר דין.** בוטח הוא מזכיותיו שאכבו יהיה נענש על ידו (שם). **מדוע את הולכת אליו.** בעלה של שונמית אמר לה כשתמרים לו אלכה ואמוה עד ליום שהכלים ואשוה (סוכה כז:).

רבינו חננאל

ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. פי' כיון שמצאנו כי אם יש מלאך מליץ אחד אשר פורה מרדת שחח, כן יש מלאך משטין, ומכוונין ישראל אל ליבם ואומרים שמא יעמוד משטין עלינו, נדקדק במצות. ומאחר שרואה המשטין שמחבבין המצות מיושב ומעומד, כאלו מתעכב מלהשטין. פיר' למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן. (יומא) [ומאי] עירבוביא דשטן קל מערבביה, אלא כת' בירושל' בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. כי שמע שטן קל שופרא דמנא הדא בהיל ולא בהיל, וכי תניין ליה אמר, ודיי הוא שופרא דיתקע בשופר גדול מטא דמניה למתבלע ומרתיע ומתערבב, ולית ליה פניי למעבד קטיגוריא. ומיכן אנו למדין דבעינן תלתין בעמידה כמו תלתין בישיבה. והלין דמחמרין ועבדין תלתין כד יתבי, ותלתין בלחש ותלתין על הסדר. בירושל' כתב מאה פעיות פעתה אמיה דסיסרא, ואילין עשר (אז) אינון כשגומרין כל התפלה קל תקוייא דיחידאה מתבעי למחוי עשרה תשר"ת תש"ת הן מאה. א"ר יצחק אין דנין **לאדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה** שנאמר [כי] שמע אלהים (את) [אל] קול הנער באשר הוא שם. ר' אנ"ש שגלוי ידוע כי כשיגדל יצא לתרבות רעה. ירושלמי[מ] ר' יהושע בן לוי אמר מהאי קרא אם זך וישר היית אין כתיב, אלא אם [זך] וישר אתה. עכשיו. **ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי ליפול.** כלומר רעוע, והולך זה וירוסב תחתיו, סומך בזכיותיו להינצל. וכן המעיין בתפילה שתתקבל ותבוא שאלתו וסומך בצדקתו. וכן המורסר דין על חבירו, כלומר אני צדיק ומורסר דינו להיפרע ממך. אלו כולן מזכירין עונותיו של אדם, שאומרים לפניו מה זכיותיו של זה שעושה כך, והלא יש בידו עון כך וכך. **ד' דברים** מקרעין גזר דינו **של אדם** ואלו הן צדקה שנאמר וצדקה תציל ממות. צעקה שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם וגו'. שגיי השם דכתיב לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה, ובזכותי אותה וגם נתתי ממנה לך בן. שנוי מעשה שנאמר וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. ויש אומרים אף שנוי מקום שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו' ומולדתך וגו', והדר ואעשך לגוי גדול. ואידך וכו'. **חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר ויאמר אליה מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת וגו'.** מכלל דבחדש ושבת חייב. ו) ואקשינן הא ברגל אמרנו. ופרקינן אם רבו שרוי במקום קרוב לו, חייב להקביל פניו בכל חדש ושבת, ואם הוא במקום רחוק חייב להקבילו ברגל. **כתיב** אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם וגו', מלמד כי הכהנים ההוהרו שלא להיטמות ולא ישראל. ואפי' הכהנים לא ההוהרו אלא בטומאת מת שהיא חמורה, אבל בטומאה קלה לא ההוהרו, שאילו ההוהרו בטומאה קלה היה למקרא ל(מ)פרש להם אזהרה בטומאה קלה, וכל שכן בטומאה חמורה, אלא ודאי מדכתיב אזהרתם בטומאת מת שהיא חמורה, בטומאה קלה לא ההוהרו. ואם הכהנים לא ההוהרו בטומאה קלה קל וחומר ישראל. ומה ת"ל ובנבלתם לא תגעו, אלא ש"מ שכל ישראל ההוהרו להיטהר אפי' בטומאה קלה ברגל. מיכן אמרו חכמים שחייבין ישראל לטהר עצמם ברגל בטומאה קלה ברגל. א"ר יוחנן ג' ספרים נפתחין בראש שנה, אחד של צדיקים גמורים, ומיד נכתבין לאלתר לחיים. ואחד של רשעים גמורין, נכתבין לאלתר למיתה. ואחד של בינוניים, תלוי מראש שנה עד יום הכפורים, זכו ועשה תשובה נכתבין לחיים, לא זכו לעשות תשובה נכתבין למיתה. א"ר אבין מאי קרא ימחו מספר חיים. כלומר אפי' אם היו צדיקים ונכתבו לחיים וחזרו לרשעות, ימחו מאותו הספר של חיים שנכתבו בכלל הספר של צדיקים. **ועם צדיקים מהם אל יכתבו,** זה ספר בינוניים, אילו יכתבו בספר המחויים והן הרשעים. **תניא בית שמאי** אומרים ג' כיתות ליום הדין כול', עד

פח א סמג עשין מב וטוש"ע סי' תקפה:
ב [מיי' פי"ב מהלכות רוצח הלכה ון:
ג [טוס"ע ע"ש סימן לא סעיף ון:
ד [טו"ע ס"מ סימן תכב סעיף ון:
ה הגה"מ:)
פט ה מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ד' סמג עשין טז טור ש"ע י"ד סי' רמז סעיף ד:
צ ו מיי' וסמג שם טוש"ע י"ד סי' שלה סעיף י בהגה"ס:
צא ז מיי' פ"ה מהל' מ"ע ת"ת הל' ז:
צב ח ט מיי' פט"ז מהל' טומאת אוכלין הל' יט י סמג עשין רמו:
צג י מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ג סמג עשין טז:
צד כ מיי' שם הל' ה:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ועיון תפלה וכו' תפלתו ובטוח שתהא: (ב) תוס' ד"ה ומתמתין וכו' משמע דלדיקוס גמורים קיי לגמי וכו' וכשע' למיס ריש ל"ל ותיבת גמורים נמחק:

גליון הש"ס

גמ' וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין וכו'. במס' ברכ"ס סוף פלג ל' הגיה המוסף ג' דברים מבטלין הגזרה וכו' אף שינוי הדין בו' לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם. ע' תוס' מיס ריש פ' י"ח דסנהדרין:

מוסף רש"י

תוקעים ומריעין בשהן עומדין כדי לערבב השטן א"וא"ר יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה מ"ט דלא איערבב שטן וא"ר יצחק כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה שנא' [1] מראשית השנה מרשית כתיב ועד אחרית [6] סופה שיש לה אחרית וא"ר יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר [2] כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם וא"ר יצחק [3] ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן [4] קיר נטוי [5] ועיון תפלה [7] ומוסר דין על חבירו דא"ר [8] (אבין) [7] כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנאמר [3] ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכתיב [4] ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה [9] וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן [10] צדקה [11] צעקה שינוי השם ושינוי מעשה צדקה דכתיב [5] וצדקה תציל ממות צעקה דכתיב [6] ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם שינוי השם דכתיב [7] שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה [8] וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן שינוי מעשה דכתיב [8] ויראה האלהים את מעשיהם וכתיב [9] וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה וי"א אף שינוי מקום דכתיב [10] ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך והדר ואעשך לגוי גדול ואידך ההוא זכותא דא"י הוא דאהניא ליה [11] וא"ר יצחק [12] חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר [13] מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל וא"ר יצחק [14] חייב אדם לטהר את עצמו ברגל שנאמר [12] ובנבלתם לא תגעו תניא נמי הכי ובנבלתם לא תגעו [15] יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה תלמוד לומר [13] אמור אל הכהנים בני אהרן בני אהרן מוזהרין בני ישראל אין מוזהרין והלא דברים קל וחומר ומה טומאה חמורה כהנים מוזהרין ישראלים אינן מוזהרין טומאה קלה לא כל שכן אלא מה ת"ל ובנבלתם לא תגעו ברגל א"ר כרוספדאי א"ר יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין ונכתבין לאלתר למיתה בינוניים תלויין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה א"ר אבין מאי קרא [14] ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו ימחו מספר זה ספרן של רשעים גמורין חיים זה ספרן של צדיקים ועם צדיקים אל יכתבו זה ספרן של בינוניים ר"נ בר יצחק אמר מהכא [15] ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת מחני נא זה ספרן של רשעים מספרך זה ספרן של צדיקים אשר כתבת זה ספרן של בינוניים [16] תניא ב"ש אומרים [3] ג' כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורין ואחת של רשעים גמורין ואחת של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם שנאמר [16] ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם בינוניים יורדין לגיהנם ומצפצפין

ונחתמין לאלתר לחיים. מדקא חשיב ביניוייס משמע דלדיקים [3] קרי למי שזכיותיו מרובים ורשעים גמוריס למי שעונותיו מרובים [1] ופעמים הלדיקים נחתמין למיתה ורשעים גמוריס לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (דברים ז) דאמרינן בסוף פ"ק דקדושין (דף לט: וסס) מי שזכיותיו מרובין מעונותיו דומה כמי שעבר את כל התורה כולה ולא עביר מינה אות אחת [1א] ומי עונותיו מרובין מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא מיסר אות אחת [1ב] וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי לדיקים חיים כלומר לחיי העולם הבא: **ליום** הדין. כשיחיו המתים כדמוכח קרא ואע"פ שכבר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכהו [9] לחיי העולם הבא שהוא חיים לעולם ומתוך כך שמע יזכו: **ועליהם**

תורה אור השלם

1. אֶרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: דברים יא יב
2. וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים אֶל הָגָר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מָה לָךְ הָגָר אַל תִּירְאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם: בראשית כא יז
3. וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנִכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֶקַּל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְיָ בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: בראשית טז ה
4. וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶברוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ: בראשית כג ב
5. לֹא יוֹעִילוּ אוֹצָרוֹת רֶשַׁע וּצְדָקָה תַּצִּיל מָוֶת: משלי י ב
6. וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְיָ בְּצַר לָהֶם וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: תהלים קז כח
7. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: בראשית יז טו
8. וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה: יונה ג י
9. וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה: יונה ג י
10. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ: בראשית יב א
11. וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אֵת הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם: מלכים ב ד כג
12. מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְּעוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם: ויקרא יא ח
13. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו: ויקרא כא א
14. יִמְּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם צַדִּיקִים אַל יִכָּתֵבוּ: תהלים סט כט
15. וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ: שמות לב לב
16. וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם: דניאל יב ב

מוסף תוספות

א. [ד]אסיק רבא לקמן בפ' ראוהו ב"ד דשלא בזמנו לעבור בעי כוונה. מי' הר"ן. ב. ולא שייך בל תוסיף אלא המוסיף באותה מצוה כגון הטיל למוטלת או חמשה פרשיות בתפלין או שני תפלין ומתכוין להוסיף. תוס' הרא"ש. ג. דמגינה זו למצוה ולשם שמים. רפנ"א. ד. תימה דהא מצוה הוא דקא חשיב ליה בפ' מפנין (שבת קכז.) בהדי הני דאהוכל פירותיהן בעונה"ז והקרן קיימת לעונה"ב. תוס' יפיס. ה. שמהרהר בדברי העולם, ונקרא עיון תפלה ליפוי השם כדרך שקורין למי שאינו רואה סגי נהור, וזהו שאמרו בבבא בתרא שאין אדם נצול ממנו בכל יום שאי אפשר לאדם שלא יהרהר בדברים בטלים בעת תפלה. ריטב"א. ו. דעיון תפלה כי האי גוונא אין ראוי להזכיר עונותיו של אדם. תוס' הרא"ש. ז. בשביל זכויותיו. שם. ח. לפי שמחשבים עליו אם הוא ראוי לכך לקבל תפלתו כמו שהוא סבור. ריטב"א. ט. [ד]יש עיון תפלה טוב מאד והוא המעיין ומכוין בתפלתו לאומרה בכונת הלב אבל אינו מצפה שתתקיים והוא שאמרו שאוכל פירותיו בעולם הזה, והש"ית משלם לו שאלת צרכיו ששואל באמצעיות, והקרן קיימת לו לעולם הבא על מה ששבח בראשונות והודה באחרונות. תוס' הרא"ש. י. הילכך האי לחיים ולמיתה דקאמר לא בחיי העולם הזה ומיתת העולם הזה קאמר דאין זה תלוי ברוב עונות או ברוב זכיות. תוס' הרא"ש. יא. [ד]מתיעין לו בעונה"ז לנקותו מעונותיו שיטול שכר שלם. רש"י קדושין לנ:. [ד]מטיבין לו לשלם לו שכר מצותיו בחייו כדי לטורדו. שם וש"ש כתוד"ס מתמיין.

ד) ג' כרא"ש מעלג. **ה)** נכרכות נה.,ן. **ו)** נ"ל חזן וכ"ל כרב אלפס וכ"ל ק.,ן. **ז)** [כ"ל נ.. ע"ש],ן. **ח)** גי' ע"ש ולנסוף. **ו)** סוכה מ:,ן. **ז)** [תוספפתא דסנהדרין פי"ג],ן. **ח)** [פרשה נג ידן],ן. **ט)** [איכה רבתי פ"ב ד],ן. **י)** [ערך ערב ג],ן. **כ)** [כל' ד],ן. **ל)** [וקן פי' בערוך ע' קב ח"],ן. **מ)** [וע"ש תוס' כרכות לב: ד"ה כל ותו' שבת קיח: וכ"כ קצת:],ן.

תוקעים ומריעין בשהן עומדין כדי לערבב השטן א"וא"ר יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה מ"ט דלא איערבב שטן וא"ר יצחק כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה שנא' [1] מראשית השנה מרשית כתיב ועד אחרית [6] סופה שיש לה אחרית וא"ר יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר [2] כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם וא"ר יצחק [3] ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן [4] קיר נטוי [5] ועיון תפלה [7] ומוסר דין על חבירו דא"ר [8] (אבין) [7] כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנאמר [3] ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכתיב [4] ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה [9] וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן [10] צדקה [11] צעקה שינוי השם ושינוי מעשה צדקה דכתיב [5] וצדקה תציל ממות צעקה דכתיב [6] ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם שינוי השם דכתיב [7] שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה [8] וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן שינוי מעשה דכתיב [8] ויראה האלהים את מעשיהם וכתיב [9] וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה וי"א אף שינוי מקום דכתיב [10] ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך והדר ואעשך לגוי גדול ואידך ההוא זכותא דא"י הוא דאהניא ליה [11] וא"ר יצחק [12] חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר [13] מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל וא"ר יצחק [14] חייב אדם לטהר את עצמו ברגל שנאמר [12] ובנבלתם לא תגעו תניא נמי הכי ובנבלתם לא תגעו [15] יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה תלמוד לומר [13] אמור אל הכהנים בני אהרן בני אהרן מוזהרין בני ישראל אין מוזהרין והלא דברים קל וחומר ומה טומאה חמורה כהנים מוזהרין ישראלים אינן מוזהרין טומאה קלה לא כל שכן אלא מה ת"ל ובנבלתם לא תגעו ברגל א"ר כרוספדאי א"ר יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה בינוניים תלויין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה א"ר אבין מאי קרא [14] ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו ימחו מספר זה ספרן של רשעים גמורין חיים זה ספרן של צדיקים ועם צדיקים אל יכתבו זה ספרן של בינוניים ר"נ בר יצחק אמר מהכא [15] ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת מחני נא זה ספרן של רשעים מספרך זה ספרן של צדיקים אשר כתבת זה ספרן של בינוניים [16] תניא ב"ש אומרים [3] ג' כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורין ואחת של רשעים גמורין ואחת של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם שנאמר [16] ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם בינוניים יורדין לגיהנם ומצפצפין

תוקעים ומריעין בשהן עומדין. תימה הא קעבר משום בל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו דלא עבר[א] הא אמרינן בסוף ראוהו בברכה כהנים לאין מוסיף ברכה אחת משלו משום דלא עבר עליה זימניה כיון דאיתו מתרמי ליה בצורא אחרינא הדר מברך להו ה"ג אי מתרמי ליה בצורא הדר תקע להו וי"ל דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך ומוחזר ומברך אותו בצור עצמו או נוטל לולב ומחזר ונוטל וכן תוקע ומחזר ומוקע וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף[ב]: **כדי לערבב את השטן.** פירש בערוך[ג] [כדאיתא] בירושל' בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומטא שמיה דמלך המשיח בלשון יון כל מי שיבא לעולם הבא שהוא קיים לעולם. ע' תוס' מיס ריש פ' י"ח דסנהדרין:

ותוקעים ומריעין בשהן עומדין. תימה הא קעבר משום בל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו דלא עבר[א] הא אמרינן בסוף ראוהו בברכה כהנים לאין מוסיף ברכה אחת משלו משום דלא עבר עליה זימניה כיון דאיתו מתרמי ליה בצורא אחרינא הדר מברך להו ה"ג אי מתרמי ליה בצורא הדר תקע להו וי"ל דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך ומוחזר ומברך אותו בצור עצמו או נוטל לולב ומחזר ונוטל וכן תוקע ומחזר ומוקע וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף[ב]: **כדי לערבב את השטן.** פירש בערוך[ג] [כדאיתא] בירושל' בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומטא שמיה דמלך המשיח בלשון יון כל מי שיבא לעולם הבא שהוא קיים לעולם. ע' תוס' מיס ריש פ' י"ח דסנהדרין:

ומצפצפים. לועקים ובוכים מתוך יסורין שעה אחת ועולין: **מעה כלפי חסד.** הוחיל ומחלה על מחלה הם מטה את ההכרע לצד זכות ואין יורדין לגיהנם: **בגופן.** לקמיה מפרש: **המינין.** האנשים[ט] אשר הפכו דברי אלהים חיים לרעה כגון לדוקים וביימוסים[ט]: **והמסורות.** מלשינים שמוסרים ממון ישראל ביד העובדי כוכבים: **אפיקורוס.** מבזה תלמידי חכמים[ט]: **שכפרו בתורה.** האומרים אין תורה מן השמים: ושפירשו מדברי ליבור לא גרסינן דהיינו כל הני דלעיל. והך מתני' בסדר עולם והכי גרסינן ליה אתם שפירשו מדברי הצבור כגון המינין והמסורות כו'. **מדרכי צבור** מדרכי ישראל: **ושנאנו היאיסם.** לקמן מפרש: **ולורס.** כמו ולורתם: **שפשטו ידיהם בזכות.** שהחריבו בהמ"ק בעונם: **בני מחוזא.** מעונגים ושמינים היו: **ומקריין בני גיהנם.** כך יקראו להם: **והאמרת ליה לו הקנאה.** דנעשין אפר והכא וגרפתים לגרוף את הכסף שימרקו יסוריהן את עוונם: **דלה אני במלות.** כגון ביונויים שאין זכיותיהן מכריעין למלות להם בזכותם: **ולי יהושע.** להטות כלפי חסד: **אמר רב יהודה** גרסינן ולא גרסינן **דאמר: לוכם.** את כף המאזנים של זכות ומכריעין את העונות: **יכבוש עונותיו.** יכרעו בו: **נושא.** מגביה כף מאזנים של עון: **מעביר ראשון ראשון.** עון שבראשונים הבאים לאתם לכף מעבירו ושומטו שאם היו מחלה על מחלה כיון שאחר אחד מהן יכרעו הזכיות וכך היא האמה: **ועון עלמו אינו נמחק.** אלא מונח לגד אחד דאי איכא רובא עוונות (ט) בהדיה הוא עון מתחשב בהדייהו למעות עם רשעים גמורים: **המעביר על מדותיו.** שאינו מדקדק למדוד מדה למעבירים אותו ומניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המלות (יומא דף לג.) אין מעבירין על האולגין (עיתוסין דף סד:) מניחן והולך לו: **מעבירין לו על כל פשעיו.** אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחתן והולכת: **כביכול ליה זוודפא.** הכינו לו לדה לדרך. מה היא לידת המתים תכריכין: **איפפא.** נתרפא: **הני הוס.** מיתה נקנסה עלי: **לא מוקים במיתים.** אינו מעמיד על מדותיו: **לא הקומו בהדיה.** לא מדקדקן אחריו: **אגיהי.** שמינה יש כאן וקון בה כלומר דבר תנחומין יש כאן אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל[ט]: למי

ומצפצפין ועולין שנאמר [1]והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו ועליהם אמרה חנה [2]ה' ממית ומחי' מוריד שאול ויעל ב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד ועליהם אמר דוד [3]אהבתי כי ישמע ה' את קולי ועליהם אמר דוד כל הפרשה כולה דלותי ולי יהושע פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חדש לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן ג'(ה) תחת כפות רגלי צדיקים שנא' [4]ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם [א]אבל המינין והמסורות[ב] והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושנתנו חיתתם בארץ חיים ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם [ג]ונידונין בה לדורי דורות שנאמר [5]ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו' גיהנם כלה והן אינן כלין שנאמר [6]צורם לבלות שאול (מזבול לו) וכל כך למה מפני שפשטו ידיהם בזבול שנאמר מזבול לו ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר [7]בנה בניתי בית זבול לך ועליהם אמרה חנה [8]ה' יחתו מריביו א"ר יצחק בר אבין ופניהם דומין לשולי קדירה ואמר רבא ואינהו משפירי שפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם אמר מר ב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד והכתיב והבאתי את השלישית באש התם בפושעי ישראל בגופן פושעי ישראל בגופן והא אמרת לית להו תקנתא כי לית להו תקנה ברוב עונות הכא מחצה עונות ומחצה זכיות [ד]ואית בהו נמי עון דפושעי ישראל בגופן לא סגיא ליה דלאו והבאתי את השלישית באש ואם לאו ורב חסד מטה כלפי חסד ועליהן אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' [ה]דרש רבא מאי דכתיב [3]אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני דלותי ולי יהושע אע"פ שדלה אני מן המצות לי נאה להושיע פושעי ישראל בגופן מאי ניהו אמר רב [2]קרקפתא דלא מנח תפלין פושעי אומות העולם בגופן אמר רב בעבירה ושנתנו חיתתם בארץ חיים אמר רב חסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים א"ר יהודה אמר רב [ו]כל פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים אינו רואה בן תלמיד חכם שנאמר [9]לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב [ז]בית הלל אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד היכי עביד רבי [ח]אליעזר אומר כובשו שנאמר [10]ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ר' יוסי בר חנינא אמר נושא שנאמר [11]נושא עון ועובר על פשע תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכן היא המדה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מחשיב בהדייהו [ט](רבא אמר) [ח]כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי [א] נושא עון למי שעובר על פשע רב הונא בריה דרב יהושע חלש על רב פפא לשיולי ביה חזייה דחליש ליה עלמא אמר להו צביתו ליה זוודתא לסוף איתפח הוה מיכסיף רב פפא למיחזייה א"ל מאי חזית אמר [ט](ליה) אין הכי הוה ואמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקים במילה לא תקומו בהדיה שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון לעובר פשע [11]לשארית נחלתו אמר רבי אחא בר חנינא אליה וקוץ בה לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו למי

ועליהם אמר דוד אהבתי. דכתיב ביה אפפוני חבלי מות וכתיב דלותי ולי יהושע כשאול דל במצות רב חסד מטה ומושיע כדדרשינן לקמן מי נמי מלשון דלה דלה לנו (שמות ב) שמעלהו מצור עמוק וכתיב בתריה שובי נפשי למנוחיכי וגו' והדר אתהלך באלהות החיים: **המינים.** פליגי בה רב אחא ורבינא בפרק אין מעמידין (ע"ז כו:) (מהו מין) [ס"ת]: **בי** לית להו תקנה ברוב עוונות.

ואית בהו עון דפושעי ישראל בגופן והא דאמר לעיל רשעים דהיינו רובן עוונות נכתבים ונחתמים לחלתר לגיהנם אע"ג דכתיב בקרא לדראון עולם לא אלא דעבר חדש ועולים[א] והא דאמר בפרק הזהב (ב"מ דף מז: וסם) אלשה יורדים ואינם עולים[ב] היינו לחלתר[ג] והא דאמר ריש לקיש בפוף מגיבה (דף מז. וסם) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולט בהן הא אמר עלה בריש עושין פסין (עירובין דף יט. וסם) דנחית אבהתם ומסיק להו:

קרקפתא דלא מנח תפלין. אם עוסק בתורה כמאיס תפלין דמי דאמר במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפלין[ד] ורבינו תם מפרש דהכא כשהמצוה בזויה עליו שמצוות עליו לזעות אל תפלין שבראשו[ה] אבל אם ירא להניח משום דבעינן גוף נקי כאלישע בעל כנפים[ו] דלאיתא בריש במה טומנין (שבת דף מט. וסם) והוא דוחק כל שעה שמא לא יוכל להזהר לשמרה בטהרה ובקדושה הא ולאי אין עליו דין פושעי ישראל בגופן[ז] ולא הני דשמעתין בשלא עשה תשובה אבל עשה תשובה אמרינן ביומא (דף פו.) דתשובה תולה ומיתה ממרקת[ח]:

אמר רב בעבירה. בעריות שכן בן נח מוזהר עליו דלאיתא בפ' אלעבא מיתות (סנהדרין דף נו.):

בתחלה

צה א מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' ו':

צו ב מיי' שם הל' ה: ג [נמוק"ש פ"ח סימן לו] פמ"ר ח):

צז ד מיי' פכ"ה מהל' סנהד' הל' ח סמג לאוין רח טוש"ע מ"מ סי' ח סעיף ד:

מוסף רש"י

אימתי אני אהובה לפניך. אלהמתי משמע כמו אלהמתני, כלומר אלהמת אותי (רשב"ם פסחים קיח:). **לי נאה להושיע.** יותר מכל האומות, שהני ישראל יחידון (שם). **כובשו.** הקב"ה כובש ומסתיר עונות מתוך מחילת כעסו הכבוד כדי שיכריעו הזכיות (ענרבין ח:). **נושא.** עשה ומנביה כף העונות למעלה כדי שיכריעו הזכיות (שם).

מוסף תוספות

א. ודראתן כמו דין ראיה שיראו אותן העולם. תוס' הלא"ש. ב. הבא על אשת איש והמכנה שם לחבירו והמבייש חבירו ברבים והיינו פושעי ישראל בגופן וקאמרינן הכא דעולים לאחר י"ב חודש וי"ל. תוס' יומא. ג. דהתם נמי לא קאמר דלא יעלו לעולם אלא ר"ל עד לאחר י"ב חודש כדאמרינן הכא. שם. ד. ואפשר דטעמא משום דכל העוסק במצוה פטור מן המצוה. אי נמי שהעוסק בתורה אינו צריך אות שדברי תורה הן עליו לאות. מ"ר הר"ן. ויש אומרים שמזה הטעם אמרו שהעוסק בתורה פטור מן התפילין מפני שיש לו היסח הדעת כשעוסק בתורה ואי אפשר לו לקיים שתיהן, אף על פי שאין היסח הדעת נופל בענין זה כיון שאין דעתו בדברים של חול וכדבריהרא במסכת סוכה (כ"ו א') ולפיכך הוא מותר לעסוק בתורה ולהתפלל ותפילין בראשו, מ"מ אינו מקיים מצות תפילין כראוי שפעמים שמסיח דעתו מהם לדברי חול וכיון שכן פטורין מהם, אבל בירושלמי נתנו טעם אחר שטעם התפילין למען תהיה תורה ה' בפיך. תיטו"פ. ה. שהמצוה בזויה עליו מה תועלת יש ברצועות הללו. תוס' הלא"ש. ומש"ה דינו בגיהנום דמבזה השם הכתוב בו. תוס' יומא. ו. דמסתמא כיון שנעשה לו נס בתפילין היה זהיר בהן והיה לו גוף נקי. תוס' שבת מט. ד"ה כאלישע. ז. ונראה דנהי דלא מיענש כולי האי אבל ענוש יש לו כשפושע בדבר שהרי כל אדם ראוי למצוה זו ובלבד שישמור מהיסח הדעת. תיטו"פ. ח. דתשובה מועלת לכל דבר ואיכא למאן דאמר (ברכות לד:) דבעלי תשובה גדולים מאותן שהיו צדיקים לעולם. תוס' כ"מ נח: ד"ה תוך.

רבינו חננאל

ועליהם אמרה חנה ה' ממית ומחיה, ממית הרשעים

תורה אור השלם

1. וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ וְצָרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת הַזָּהָב הוּא יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ אָמַרְתִּי עַמִּי הוּא וְהוּא יֹאמַר יְיָ אֱלֹהָי: זכריה יג ט
2. יְיָ מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל: שמואל א ב ו
3. אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: תהלים קטז א
4. וַעֲסוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בְּיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: מלאכי ג כא
5. וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר: ישעיהו סו כד
6. כְּצֹאן לְשְׁאוֹל שִׁתּוּ מָוֶת יִרְעֵם וְיִרְדּוּ בָם יְשָׁרִים לַבֹּקֶר וְצוּרָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ: תהלים מט טו
7. בָּנֹה בָּנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ עוֹלָמִים: מלכים א ח יג
8. יְיָ יֵחַתּוּ מְרִיבָיו עָלָיו יַרְעֵם בַּשָּׁמַיִם יְיָ יָדִין אַפְסֵי אָרֶץ וְיִתֶּן עֹז לְמַלְכּוֹ וַיָּרֶם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ: שמואל א ב י
9. לָכֵן יִרָאוּהוּ אֲנָשִׁים לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב: איוב לז כד
10. יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם: מיכה ז יט
11. מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע לִשְׁאֲרִית נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא: מיכה ז יח

הגהות הב"ח

(ה) גמרא מפומקן ונעשין עפר תחת: (ב) רש"י ד"ה ועון עצמו וכו' רוצה עוונות שאם לא יכריעו הזכיות עכשיו ויהי' מחצה על מחצה נמצא דרוב עוונות הוה כהייה הוא:

גליון הש"ס

גמ' ונידונין בה לדורי דורות. עיין נדרים ח ע"ב:

הגהות הגר"א

[א] גמ' עשה (רשום עליו אות ב') עון למי שעובר (רשום עליו אות א' כלומר דל"ל להיפך למי עובר על פשע למי שעשה עון):

ומחייה הצדיקים. מוריד שאול ויעל בינוניים אינם צדיקים, פירוש לגבי הרשעים הבינוניים צדיקים מהן, הן. רבית הילל אומרים בינוניים אין יורדין לגֵהנם, אלא ורב חסד מטה כלפי חסד, מכריע החסדים על הענוות. כלומר מרבה החסדים והוא מטי כלפי חסד, כלומר אם עוונותיו כנגד זכיותיו מחצה ומחצה. ובמחצה של עונות, אין בכללן] עון פושעי ישראל בגופן, והן שלא לבשו תפלין מעולם, בהן הקב"ה מטי כלפי חסד. אבל אם יש בכללם זה הענין, לא סגיא להו מגיהנם, ועליהם נאמר והבאתי את השלישית באש וגו'. ואם רב עוונות ובכללם עון פושעי ישראל בגופן והן קרקפתא דלא מנח תפלין מעולם ואפילו פעם אחת, נידונים בגיהנם י"ב חודש, ואח"כ גופן כלה וגם נשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים שנא' ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם. אבל המינין והמשומדין והאפיקורסין ושכפרו בתורה ובתחיית המתים ושפרשו מדרכי [תיבור] [ציבור]. ושנתנו חיתתם בארץ החיים והן הפרנסין שמטילין אימה יתירה על הציבור שלא לשום שמים, ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם וחבריו כולי. אמר רב פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשום שמים אינו רואה בן חכם, שנאמר לכן יראוהו אנשים. כלומר אם הוא נותן יראתו על אנשים ועל הנשים והן מתייראין ממנו לא יראה כל חכמי לב. **מטה כלפי חסד היכי עביד.** ר' אליעזר אומר כובש, כלומר משקעו, כדכתיב יכבוש עונותינו ותשליך. ר' יוסי בר חנינא אומר נושא, כלומר נושא העונות ומכריעין הזכיות, שנאמר נושא עון. ר' יוחנן אומר מעביר, שנאמר ועובר על פשע. **תניא רבי ר' ישמעאל מעביר ראשון ראשון] וכך היא המידה.** פירוש אדם ישר תמים בדרכיו אם נכשל בחטא] ועדיין לא בא חטא] על ידו (מעידו), אותו החטא] אין הקב"ה כותבו עליו [אלא] מעביר. וכך [היא] מידתו של הקב"ה שלא לחייבו מבתחלה כדכתיב פעמים שלש עם גבר. אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק. כלומר, אלא תלוי ועומד עד שעת מיתתו, ואם נמצאו זכיותיו מרובים מעוונותיו, עברו כל עוונותיו ראשון ראשון והלך במחיצתן של צדיקים. ואם רוב עוונות נמצאו, מתחשב גם הראשון התלוי ועומד בכלל העוונות ששאר לן דהני כולהו בזמן שמת בלא תשובה לא. [ב] פירו' [אחר] **וכך היא המידה.** היא המידה הששית שבפרשת ויעבור שנקראו שלש עשרה מידות, וזו היא שכתובה ורב חסד. בית הילל אומרים רב חסד מטה כלפי חסד. ופירש דבי ר' ישמעאל מעביר עון ראשון ראשון ומתרבה החסד. אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק, אלא עומד. ואם עשה תשובה גמורה אין מזכירין לו שום [עון] מעוונותיו, שנאמר ורשעה הרשע לא יכשל בו ביום שובו מרשעו, אלא הקב"ה מוחל לו כל עוונותיו ונותנו במחיצתן. אמר **רבא המעביר על מידותיו מעבירין לו על ששעיו שנאמר נושא עון.** למי נושא עון, למי שעובר על פשע, לרעהו (עובר על פשע). **לשארית נחלתו.** למי שמשים עצמו כשריריים, כמו אדם טפל ולא כעיקר. **רב הונא חלש,** ואמר רב פפא צביתו ליה זוודתא, כלומר הכינו לו תכריכין. לסוף נתרפא, והוה רב פפא מיכסיף לראותו, מפני שהזכיר עליו צורכי המתים. אמר ליה אין הכי הוה, כלומר חשוב למיתה הייתי, מיהו ביקשתי רחמים, ונאמר מלפני הק' למלאך המות בשביל זו הוספנו לו שנים לחיות כיון שהוא מעביר במדותיו. וזו מידות הבורא שגזר גזרה על האדם, ואם ישוב מרעתו ויעשה תשובה שלימה הק' מקבלו ומבטל הגזירה, ואינו עומד על מידותיו, אף אתה (הר' יחזו') [תעשה] כך.

ז) כרש אלפס כאן מנוסח דפי' אחר הוא ולולי דל"ל כאן פי' אחר לגאון וכמו לקמן כמ"ש ועיין כמ"ן.